

Сафет Бурина

Реално и у фантастичном

(ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ ОДНОСИ НАШЕ ПРОШЛОСТИ РЕАЛНО ВИБЕНИ ОЧИМА НАРОДНОГ ПЕСНИКА)

Друштвени односи, који су се мењали у току развоја наше историје, одражавали су се реално у нашој народној поезији чак и онда кад песник говори одређеним симболима и фантастичним садржајима и кретањем.

Класно друштво је из својих побуда и потребе створило и на небу живот какав је био на земљи, живот с одређеном хијерархијом надреалних снага све до божанстава. Та пројекција земаљског је била неопходна да би се мали човек у друштву прилагодио онаквој конституцији заједнице људи каква је била неопходна носиоцима власти и економских добара. Раније митологија, а касније религија користили су примитивизам људи и за овековечење система владавине одређене касте и касније класе друштвених врхова. А за олакшање владавином над световним и духовним животом стварани су разни кодекси, законици, у народној поезији познати под разним називима, а најчешће „књиге староставне” или „цароставне”, над којима се тај песник често замисли. Они му казују „на коме ће останути царство”, како поделити земљу, коме дати власт, ко треба да суди. Те регулативе осећа народни човек, и он увек указује својим речима на њих, спознајући увек све што је грађено на вечитим животним противречностима које су биле основа развитка друштва. Све што је било од значаја у том развоју наше друштва у разним крајевима (појаве класа, стварање средњовековних држава, индивидуалне или групне побуне, развој породичног живота са свим специфичностима његовим, борба против духовне и економске експлоатације, пропадање држава и државности и тако даље) народна

песма и приповетка је на најразноврсније начине одсликала. А све је то редовно у народном стваралаштву виђено и приказано реално, и поред наоко честих удаљавања од стварности и мешања садржаја, личности, мотива, временски каткад изразитих нон-сенса, измишљених догађаја, апсурдних ситуација и слично. Поробљени народ је у својој поезији најчешће манифестовао своје бунтовно расположење, рађано у ропству и друштвено-економској и политичкој потчињености и националној унижености. И у свим епохама свога развитка народни пјесник је својим бунтом устајао против свега онога што је подсећало у ма чему на угњетавање и потцењивање човека. Тај револт се осећа и у стваралаштву отпре доласка Турака у наше крајеве и других завојевача с других страна, а он ће се јавити у појачаном обиму после косовске катастрофе и падања у вековно ропство.

У песми „Женидба Душанова” јасно се истиче незадовољство народа што Душан као највиши државни функционер и носилац највише власти полази у „латинску земљу” са сватовима које сачињавају само представници виших друштвених слојева. Народ је запостављен, и песник то мотивише читавим низом детаља који јасно откривају оно што је видљиво само оном ко зна читати. Народ је запостављен и у песми како је био запостављен и одбачен и у животу, у стварности. Социјална неравноправност је носила у себи, логично, и извор незадовољства и анимозитета који се претакло постепено у истински револт. Место да у сватовима учествују представници свих слојева народа, свиту сачињавају само племићи, мекупци, неборбени, неспособни за конкретну борбу, па ако је потребно, и физичку. Овдје је случај критичне ситуације кад се сам цар Душан налази готово изолован, онемогућен да преброди запрете што му их у својој земљи ставља евентуални гаст, „латински цар Михајло. Песник је довео на сцену у драматици догађаја младог Милоша Војиновића, човека који је дошао „иза оваца” у Шари планини, физички и интелектуално спремног да се снађе у свакој ситуацији и да коначно победи. Што је он овде у песми Душанов нећак, ништа не утиче на реалну слику и мисао песникову. Вешти народни стваралац је ствар вешто прикрио, истичући основну мисао да само човек из народа може да учини све оно што ретко може да превазиђе човек из виших друштвених слојева, конкретно феудалац. И управо такав човек, какав је Милош, обдарен је свим атрибутима који му омогућују да у сваком тренутку стане спреман „на белегу”. Он је конституисан као зрео човек, мада је најмлађи Војиновић. Има одлике физички дозрелог младића, ин-

телектуално и морално способног борца у ком је искуство оно што се тражи од оног који је у стању у сваком часу да одговори сваком задатку. И он успева да у пет задатака пресече Гордијев чвор: побеђује „царева заточника“ кога у двобоју „прибија копљем за лебанска врата“; гађа успешно кроз прстен јабуку док се налази на врху копља, на врху градских бедема града Лебана; успешно прескаче „три коња витеза“ на којима се налазе усправно три мача, препознаје Роксанду девојку (мада је никад није видео), и, најзад цара и сватове ослобађа троглаве немани, јунака Балачка војводе, пошто му одсеца све три главе. А то је био и најсложенији задатак за јунака из народа Милоша-чобанина. Песник симболично каже да је све те запреке могао да преброди само неко ко припада широким народним слојевима, јер је он био и јуначан, борбен, неустрашив, вешт мегдану и оружју, виспрен у тренуцима кад јунаштво не помаже, кад је потребна сналажљивост, досетљивост, бистрина, интелигенција, искуство. Нема Милош све ове атрибуте стога што је он „царев сестрић“ (додуше, њега Душан и не познаје, јер он живи у планини и никад се није сусрео с њаком). За песника је он такав стога што припада маси, народу, оној снази на којој почива и држава, и заједница и друштво...

Уз ова питања, која откривају поглед нашег човека феудалног доба на све компликоване односе у животи појединаца и друштва; овде је видљив још један значајан елемент који није избегао искуству народног песника. Душан се жени кћерком латинског цара Михајла, дакле владара наших суседа са запада или истока с оним одликама за које је знао наш човек, који су у народној свести увек били присутни и живи. Латини су још од старих Римљана били највећи непријатељи наши, па после ту њихову „мисију“ наслеђују Млечани, а источно Византинци (Латинско царство). И није онда чудо што народ, па логично и народни песник, Латинима даје атрибут „варалица“, јер је дубоко вековно искуство нашег човека у њему изградило неку врсту антипатија према многостолећним аспирантима на нашу земљу, напуц постојбину, и не само аспирантима него и дуговеким угњетачима, што се протеже све до краја другог светског рата, па и после њега, у наше садашње дане. Народни песник то зна и вешто укомпонује у мотивику с једним значајним представником нашег друштва у једном давном веку наше историје. У лукавим поступцима „таста“ Михајла народни стваралац оштро и далековидо указује на опасност што прети и у овако жељеном стварању родбинских и пријатељских односа и веза са јачим, многобројнијим и

напреднијим суседима. Жеља за освајање везана је, логично, за властито богаћење и није могло да угуши у свести освајача тежњу за туђим територијама и богатствима. И то је, и не једино, упозорење народног ствараоца на потребу опрезности на плану међународне политике, грађења међународних односа са суседима, карактеристичних за развој нашег друштва и држава у току минувалих векова.

Таква и слична сагледавања друштвених, а с тим и економских односа, јављају се у разним формама, с разним садржајима, сплетовима мотива и судбина, личности и представника разних слојева, у многобројним варијацијама, но увек је све огрнуто истином, реалном подлогом, и поред вештог коришћења фантастике која извире из грубе стварности нашег човека тешке прошлости. Символиком и фантастичним садржајима народни песник је врло често разобличавао реалне делатности учесника у сударима који су били резултат друштвених контроверзи. Врло је занимљива борба Милоша Војиновића против потчињавања и неправди малих — сцене са „шићарцијама” у „размени коња”, у судару са механцијом под Лебаном и тихи сукоб са организаторима царске сватовске пратње кад се Милошев коњ прикључује „царским коњима” у првим редовима свите. То што Душан пристаје на све, ствар је логике. Јавни интерес је на првом месту. У њему је инкарнирана средњевековна држава и народно поверење.

Питање кулука и насилне мобилизације радне снаге на грађевинским и другим пословима народни песник приказује фантастиком. Тај третман је увек актуелан проблем ропства. Макар ту мобилизацију за рад вршили и домаћи властодршци. Песник је чврст, одлучан и немилосрдан. Радници-зидари, по пемси немари, инжењери и техничари, конструктори и други грађевинари, јасно улажу протест против насиља. И то радни свет чини на посебан начин, на пример, при зидању Скадра на Бојани. Народни песник је идеју прикрио рухом акције натприродних снага, вила. Радници су против себичних интереса владајућих и богатих, против луксуза ствараног рупкама и знојем радних људи с бесплатном или биједном, јевтином наградом. Док стварно радници-градитељи саботирају послове рушењем у току ноћи онога што су у току дана саградили, народни песник користи фантастику, натприродне силе, оно што носи у себи традиција и народно веровање. И ту је опет народни песник донео дух захтева феудално угњетеног човека и — феудалца господара. Он на духовит начин показује какве све жртве траже горњи слојеви друштва од радног човека. Поред кулука, данка у

радној снази, материјалним средствима, алату, траже и много више од свега тога. Кад не може да се оствари оно што желе властодршци, треба жртвовати и човека кога треба узидати у темеље града који се подиже. (Скадар на Бојани). Треба наћи брата и сестру истог имена или једну од жена браће Мрњавчевића. Или да се купе два роба, два сиромашна човека или жене. Зашто да се жртвује, на пример, млада Гојковица кад њена мајка има доста блага да купи роба или робинју, па нека се они уздићу, ако већ треба да се обави тај посао. Богат човек је привилегован јер је богат, јер се може откупити. И он треба да остане у животу, а да се за злато, за новац купе „двје сиротице“ које ће бити жртвоване.

Још драстичнији је случај приказа народног револта у ставовима Старине Новака који бежи у хајдуке због тешких социјалних услова док се зида Смедерево. Требало је обезбедити сигурност владајућим у последњим данима деспотовине. И не само обезбедити сигурност егзистенције, него је неопходно и обезбеђење луксузног становања. А све то народ мора да гради бесплатно, да набавља материјал, да се служи својим алатом, да користи своја кола и коње, неопходне при грађевинским пословима. Новак полази у хајдуке „да врат лому и по гори ходи“ стога што је и њему и народу дошло „до љуте невоље“.

Кад Јерина Смедерево гради,
па нареди мене у аргатлук —
аргатових три године дана
и ја вукох дрвље и камење
све **уз моја кола и волове**
и за пуне до три године
ја не **стекох** паре ни динара
нит' **заслужих** на ноге **опанке**.

Он би све опростио „проклетој Јерени“ да није било и других захтева:

Кад сагради Смедерева града,
онда стаде па и купе зида,
позлаћује врата и пенцере,
па наметну намет на вилајет
све на кућу по **три литра злата**
то је, брате, **по триста дуката**.

Он више није хтео да остане ту, да ради. Град је зидан бесплатним радом сељака-аргата и других кулчуара. Но ни то није било све. Требало је да људи дају и злато за украшавање зграда, за луксуз господе, за њихову удобност поред обезбеђења живота. И у знак протеста, револтиран таквим односом према људима.

и Новак као и многи други Новаци, знани и незнани борци, бежи у планину. Народ овде подвлачи и насилника који иницира све ове послове и начин на који се они обављају. То је „проклета Јерина“, странкиња, жена деспота Бурџа Бранковића, члан византијске царске породице Кантакузџена чији неки чланови су били архитекти при грађењу Смедерава. И ова историјска истина је нашла своје место у транспонувању овог садржаја у сликовити приказ последњих дана српске средњевековне државе. И овде је народни песник изразио своје незадовољство против туђинске владавине — овде византијске. Видели смо да истиче „латине“ са запада, на трећем месту су то Маџари, на четвртом Бугари, па Германи, а да не говоримо о турској владавини. Без обзира ко су били завојевачи и управљачи, ма одакле они долазили. Презир народни је остао презир, ма против кога био упућен. Разни облици притиска у току векова наше прошлости значили су увек и јачање народног, друштвеног револта. Без обзира да ли је тај притисак био економски, политички, друштвени, национални, верски, морални. Редовно су ту на дневном реду разни облици харача, присилна давања индивидуална или општа, заједничка, феудалцу или држави, трибути тражени од оних који су закупуљивали од власти поједине врсте пореза, а за то сами одређивали висину плаћања. И народни песник све то изражава јасно, слободно, пркосно, но често и прикривено, у завијеној форми. Он као народни портпарол проналази своје представнике који колико-толико регулишу та питања, па ако треба он их представља као осветнике, ликвидаторе насиља и насилника.

Марко Краљевић тако ослобађа Косово и његов народ плаћања „свадбарине“ Црном Арапину који је као закупник ове врсте пореза глобио људе у овом крају, по цензусу који је насилник са стране сам одређивао. Болани Дојчин, тешко оболели народни јунак из Солуна, ослобађа свој крај од једног другог насилника. То је био „царски одметник“ који незаконито намеће харач и људи плаћају онолико колико год им он одреди. Овде тај трибут иде и даље: народ свакодневно мора да шаље силедији-одметнику „обноћ“ по једну девојку. Народни јунак и заштитник Дојчин, мада тешко болестан, ослобађа земљу ликвидирањем тог злогласног наметника.

Сви ти харачи, легални и илегални условљавани су јавном несигурношћу, безакоњем и нередима који су били типични за одређене епохе средњевековне турске и друге владавине у нашим земљама с одређеном друштвеном констелацијом времена окупације. И случај „виле Брадарице“ показује како народни пе-

сник у завијеној форми представља један економско-друштвени нонсенс. Вила Брадарица наплаћује „брадарину“ („бродарину“) од сваког човека који пролази кроз планину њеног царства. То тражи она од сваког пролазника, па чак и од животиња и — птица што прелећу изнад планине, ако желе да се окрепе у планинском језеру. Народни јунак Марко Краљевић убија вилу кад је и од њега затражила „откуп“ — његове очи. И тако он спасава народ од једног опасног карактера. Један од њих је „троглави Арапин“ који по песми „Женидба од Лећана бана“ седи са три стотине војника у Крушевском пољу и одатле „удара порез“. Сваки грађанин треба да допринесе „за сваку ноћ по јалову овцу, по три пећи шеничнога хљеба“, по „барии“ вина и по једну дјевојку. Проблем овог насилника решава млади хајдук Грујица.

Класне супротности су изразито карактеристичне за безбројне наше песме и приповетке. Феудалка Кулинова када се не интересује исходом судара војске њеног мужа Кулин-капетана и српских бораца, него да ли ће он довести собом доста „мачванскије крва“ и за послугу „српскије робиња“. Бајо Пивљанин је отишао у ускоке што га је ага Хасанага Копчић ударио плетеном канџијом кад је једанпут задоцнио на посао. Ага га је био одредио за „козбашу“ — надгледника при косидби, кад је позвао „сиротињу рају“ да му коси траву принудно. Од страшног Хасанагина ударца прсла је Баји кожа и бризнула крв. Он је на то скинуо с врата косу и њом заклао агу, узео му две мале пушке и цефердар, па побегло испред власти „и правде“ у Морачу међу „ускоке“. Но поред ове поенте мотив његова одласка је свест сиромашног човека, „раје“, потлачених и угњетених који се дижу против угњетача. То је онај исти стимуланс који покреће широке масе на устанке, што је дивно представљено у узбудљивој и на реално постављену садржајно сјајно осветљену песму „Почетак буне против дахија“. Ту није дошао до изражаја само национални моменат. Један од главних узрока и у песми и у историји је социјална невоља, притешњеног раје, уништавање економских добара српског човека, давање разних глоба у разним формама. Ту народни песник јасно прецизира ко је у сваком тренутку спреман за борбу, ко жели сукоб, ко хоће да заметне кавгу да би се ослободио и национално и социјално. То је народ, јер — каже песма

„А кнезови нису ради кавзи,
ал' је рада сиротиња раја
која глоба давати не може,
ни трпити турскога зулума...“

Та мржња на вековне завојеваче Турке је на овом месту истовремено и у првом реду мржња против повлашћене класе феудалаца и категорије повлашћених њихових сарадника, народних издајника, а то је основни постулат те упорности српског сељака-кмета, борца против свих врста тираније и угњетавања. Друштвено-економског у првом реду.

Та класна борба као реалан одраз друштвених односа векова наше прошлости непрестан је пратилац нашег народног ствараоца и у свим врстама поезије, и приповедачке прозе, и у пословицама и у осталим ситним остварењима нашег културног наслеђа. Као друштвени проблем она се истиче у први план. Народном приповедачу је у његовим приповеткама јасно да су ти односи сложено питање, да се они не могу решити одједном и да је то процес дугог и тешког хрвања са елементима који га чине тако сложеним и тешко решивим.

У духовитој приповеци „Крепао котао“ јасно осветљава тај судар новог времена, нове класе људи с кастинском трговачком експлоатацијом. Ту на крају побеђује мали израбљени човек који надмудрује богатог трговца. Фабула је проста, једноставна, нимало сложена, створена само да засмеје човека, кад је чује или прочита. Но у њој је народни песник казао неколико истина о реалном животу у класном друштву, социјалној подвојености и победи која увек припада оном „са дна“, малом човеку, значи оној већини која сачињава друштво у својој суштини. Пре свега ту је јасно подвучена та класна подвојеност: трговац представља нову друштвену снагу која као и некад робовласници и феудалци користи свој повлашћени материјални положај у заједници. Са друге стране, он позајмљује новац (за камату) или неку ствар за коју треба да добије накнаду. На крају, ту је дух човека дошао до изражаја у чињеници вештине, довитљивости, досетљивости и вистрениости „малог човека“. Живот у беди и вековно искуство је изострио у њему осетљивост, учинио га рафиниранијим, препреденијим, омогућио му да у сваком тренутку зна да усклади свој однос према људима, а посебно према онима који га варају и искоришћују. Етика народног духа није поремећена. Варалица заиста није ни материјално ни морално оштећен. А човек из народа, тј. народ је остао победник. У првом случају наметник, да тако назовемо „трговца који је „позајмио“ сељаку велики котао, обрадовао се кад му је сељак рекао да му се велики газдин котао „окотио“. Он мисли да ће му сељак донети и тај мали котлић, „род његова великог котла“. А видео је да је преварен, односно насамарен кад му је сељак после изве-

сног времена саопштио да му је котао „крепао”. И читав низ приповедака и песама јасно указују на ова питања друштвеног кретања у нашим крајевима током развоја историје у којој трговина и угоститељство значе један значајан фактор експлоатације у класном друштву.

По
в
ε
ь
д

Та борба против успешног развоја трговине везана је и за борбу против снаге државе окупатора. Изазивати несигурност на друмовима значило је и посредно и непосредно слабити економику државе и виших слојева друштва, а то значи и слабљење оружаних снага на којима је добрим делом и одржавана сила државе. Отуда борба на друмовима, који пролазе кроз шумска подручја, пресретање трговачких каравана и „коњаничких конвоја” којим је струјала трговина с једног краја земље на други, из једног краја света на други копненим путевима значи и борбу против странаца — окупатора. Марко Краљевић оре „царске друмове” не ради шеретлука, него стога што је тако требало ослабити трговину као важан економски фактор у земљи. Хајдуци пресећу турске, и не само турске него и домаће трговце, да би од пљачке видели неке користи, а с друге стране да би изазивали страх оних који су трговачким пословима осиромашавали наше људе. Исто тако су, колико-толико обезбеђивали они који су по шумама проводили дане и ноћи водећи отуда борбу против завојевачких снага у земљи. Како су каравани често имали своју оружану пратњу, тим нападима на кретања друмовима су борци по планинама добијали и оружје и муницију, значи те оружане пратње су биле у неком смислу снабдевачи муницијом и оружјем борачких хајдучких и других чета и мањих групаца...

Народни песник зна и за друштвени проблем тога многих векова, који се зове феномен неслоге, међусобних сукоба, издаје интереса заједнице, народа и друштва. Песник зна да су многи феудалци, да би сачували своје привилегије и одавно стечене друштвено-економске позиције, прилазили завојевачима и постајали њихови сарадници и — тако и издајници народних интереса. Песник, то јест народ, зна за више њих, па и свог омиљеног јунака и заштитника Марка Краљевића, који је био турски вазал. И то певач у више песама констатује. Тако у песми „Сестра Леке капетана”, прича о овој чувеној лепотици каквој „надалеко нема равна”,

„Што је земље на четири стране
бутум Босне и Уруменије,
што је Шама и што је Мисира,
Аћолије и Анадолије

и влашкијех седам краљевина
да јој друге у сву земљу није.”

Она не жели да пође за Марка, јер неће да буде „љу-
ба турске придворице”, а

„Марко је турска придворица
са Турцима и бије и сијече,
нит' ће имат' гроба ни укопа,
нит' ће с' Марку гроба опојати”.

И иначе, народна песма увек оштро осуђује из-
дају и проклиње све који су у ма ком облику пома-
гали непријатељу (издаја хајдука Баје Пивљанина од
стране издајника Мате Његошевића), издаја српске
војске на Косову — издајник Вук Бранковић (мада
је то историјски нетачна чињеница, жене Страхини-
ћа бана и слично). Издаја као друштвена појава дје-
ловала је у процесу развитка историје и на појаву и
одржавање неслоге међу онима који су били најпо-
званији да буду носиоци борбе против непријатеља.
Та подвојеност и нездрав однос се најјаче осјетио по-
слије косовске битке кад је због расцепа и сепарати-
стичких тежњи и деструктивних деловања појединих
феудалаца Турцима олакшано да без великих напора
отпочну с ликвидирањем отпора и освајањем наших
и других земаља на сјеверу.

Занимљива је једна наша приповетка која карак-
терише баш овај феномен неслоге у вишим кругови-
ма. То је прича „Зашто су постали сиромаси”. У њој
се говори о подели „среће овога света међу народи-
ма”. Ту се каже и ово: „Латини су тражили мудрост,
Енглези море, Турци поље, Руси горе и руду, Фран-
цүзи новац и рат — а Срби: Док се договоримо. Па
ни данас још — констатује приповетка — они се не
договорише, те тако сваки своје понесе”. Овој несло-
зи помагала је и црква и њени представници које на-
род често исмејава. У једној краткој причи говори се
о том како се Срби-сељаци нису могли сложити у то-
ме који би дан био згодан да им падне киша. Треба
то да „измоле од бога”. Поп, који не воли да ради али
да добро живи, убацује међу људе неслогу. Тако је-
дна сељачка породица жели да то буде понедељак за
који дан је заказала мобу, друга је за уторак предви-
дела „окопавање ферментина”, трећа ће у среду „су-
шити жито”, четврта за четвртак слави „крсно име”...
И тако даље. Због свега тога они не могу да се сло-
же. А у свему томе главну улогу је одиграо поп. И
у многим другим остварењима народни приповедач
као сликар реалног живота и света приказује цркву
и њене предствнике свих вера као сејаче зла и не-

По
вс
ља

слоге међу људима. Док је народ својим слободарским идејама, потискиван и угњетаван, водио своју посебну политику према цркви као и према свим изабљивачима и угњетачима, дотле су племићи били тесно повезани са црквом. Хришћанство је, уосталом, било и идеологија феудализма, а оно ће се доцније увек знати прилагођавати и новом друштвеном систему који је следио феудализам. А народ, далековид и бистар, увек је читао отворену књигу своје историје, својих тешкоћа и животних кретања, и приказивао их, ма како он то стилизовао, у њиховим реалним оквирима.

Однос у породици као основној организационој јединици средњовековног друштва, био је неприродан, онакав какав смо ми затекли готово у наше време. Мушкарац је апсолутни господар, скоро деспот. Он има сва права у овој заједници, док је жена њих лишена. Жена је мајка, домаћица, васпитач деце, носилац оног великог позива који јој је наметао изванредне напоре и захтевао велике жртве. Но она је била обесправљена и као дете, и девојка и као удата жена. Од малих ногу женско дете је припремано у понечем за робовски живот који га очекује у очевој кући до удаје, а онда, даље у новој породици или породичној заједници.

Познато је да Хасанагиница мора да напусти своје петоро деце због прохтева свог мужа-деспота, аге Хасанаге који јој поручује да га „не чека ни у дому ни у роду моме“. Баш овај трагични лик Хасанагинице један од најсветлијих ликова жене-мајке и човека у целокупној књижевности народа света, најбоље је осветлио друштвено-породични положај жене у нашој историјској стварности, у друштву класне подвојености која се пројичира у овој живој основној хелији феудалног друштва. Несрећна Хасанагиница, чија је судбина потресла многе велике духове Европе и света, представља жену-мајку обесправљену и под тешком кнџом господара који је носио бреме неправде једног експлоататорског друштва.

Жена је „нешто ниже“ и кад живи добро са својим супругом и често не може да преживи свог мужа. Жена војводе Пријезде баца се у Мораву са својим мужем да не би пала у руке непријатељу. Народ је, међутим, приказује као и остале жене. Она иде „у подруме доње“ и доноси вино за госте, многобројне званице, мада је она жена једног војводе, управника града Сталаћа. У песми „Смрт Омера и Мериме“ млади не могу да остваре своје заједничке идеале среће због неодговорног држања родитеља и у извесном смислу класних разлика међу њима. Омера ће „мајка оженити љешном дјевојком“, „Атлагића златом“.

Атлагићи су угледна феудална породица, а Мерими-
ни родитељи су сиромашни људи. Двоје младих на
крају умиру. Трагедија је била последица нездравих
друштвених односа у нашој средини. У песми „Же-
нидба бега Љубовића” чујемо тешку клетву Љубо-
вићеве мајке која неће да јој се син ожени девојком
коју за себе проси „барјактар Осман” из Мостара:

„Ако синко, не послушаш мајку,
млијeko те моје разгубало.
Мајка нема но тебе једнога,
дијете си, кукала ти мајка!”

По
ве
ља

Несрећна девојка је испрошена за бега Љубовића, а
лају је Осман-барјактару. Она је бесправно биће и у
овом случају, јер се родитељи играју по својој вољи
њеном судбином... И читав низ сличних и других
творевина народног духа тока наших векова изгра-
дио је чврсту грађевину реалног живота наше поро-
дице са свим њеним елементима друштвене основе,
онакве какве је она заиста и била у тој прошлости.
И представљена на основама друштвених супротности
у свим манифестацијама и свим облицима кретања
са психологијом масе и појединаца, са сукобима ка-
кви су били обична појава међукласних и међуљуд-
ских односа, друштвених, економских, политичких,
етичко-моралних и општељудских. Са свим оним
што је било негативно, али и позитивно у људском
животу појединаца и заједнице, са друштвеним, вер-
ским и другим разликама и контраверзама које су
биле логичан резултат једног посебног животног кре-
тања у нашој историјској стварности. А то што се
заснива најчешће на напорној и упорној борби за
економску, друштвено-социјалну и етичку правду по-
следица је истине вечних сукоба двају светова, исто-
ка и запада, двеју култура, традиција, двају мента-
литета, двају схватања живота, а изнад свега поро-
бљивача и поробљених. Без обзира ко су били поро-
бљивачи, каквог су порекла и откуда они долазили.

Све је то знао народни песник, и он на свој начин
приказује све те историјске односе, увек у суштини
реално, јасно чак и онда кад говори о сасвим једно-
ставним, наоко неважним детаљима, па чак и у форми
натприродног, бајковитог, мистичног и невероватног.